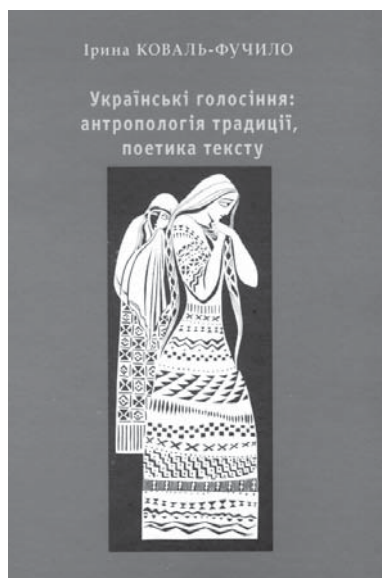

Л. В. Іваннікова

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОСИЛЬНОЇ ТРАДИЦІЇ

Коваль-Фучило І. Українські голосіння: антропологія традиції, поетика тексту. – К., 2014. – 360 с.

Монографія наукового співробітника відділу фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України Ірини Мирославівни Коваль-Фучило є завершенням її багатолітньої роботи над голосіннями. Це перше комплексне дослідження українських голосінь в історії вітчизняної фольклористики, яке охоплює і текстологію, і функціонування, і виконавство. Рецензоване видання – логічне продовження опублікованого у 2012 році збірника, що присвячений досліджуваному жанру.

Трагічні події нашого часу на Сході України дають змогу переконатися, що цей архаїчний жанр оплакування померлих до сьогодні активно побутує на всій території України.

Праця складається із чотирьох розділів: «Історія дослідження: хронологія, ідеї, здобутки», «Жанрові різновиди голосіння, особливості фіксації і регламентації», «Антропологія і прагматика українського похоронного оплакування», «Поетика, семантика і текстологія голосінь». Такий ракурс аналізу

жанру дає змогу дослідити порушену проблему в діяхронічному й синхронічному зрізах, дуже вичерпно висвітлити важливі складові побутування української голосильної традиції.

Перший розділ є підсумком здійснених студій українських похоронних голосінь. Він поділений на чотири історичні етапи: «Перші фіксації та спроби осмислення»; «Накопичення текстів і спеціальні студії: наукова діяльність Володимира Данилова, Іларіона Свенціцького, Павла Гнідича»; «1920–1970-ті – увага до музичних особливостей: студії Філарета Колесси, Михайла Гайдая, Володимира Дубравіна»; «Від 1980-х років до наших днів: магнітофонні фіксації живого виконання, етнолінгвістичні студії, увага до виконавства, семантики і прагматики оплакування». Такий поділ дозволяє простежити еволюцію наукової думки в осмисленні цього жанру, виділити нові тенденції. І. Коваль-Фучило підсумовує роботу попередників, визначає певні етапи формування наукових позицій та ідей у дослідженнях народних голосінь. Копітка робота Ірини Мирославівни з архівними матеріалами дала змогу описати нюанси підготовки першого видання голосінь, яке свого часу здійснив видатний український філолог Іларіон Свенціцький [1]. Дослідниця високо оцінила це видання, оскільки «за географією охоплення матеріалу (це по суті вся територія сучасної України), системністю подачі матеріалу (було розроблено спеціальний квестіонар у справі голосінь), осмисленням повноти подачі різних аспектів голосильної традиції (було опубліковано 11 студій про особливості побутування голосінь у різних регіонах), представленням різновидів жанрової системи голосінь (маємо тут похоронні, поминальні, пародійні, сороміцькі голосіння) це видання було абсолютно новаторським, воно стало достойним завершенням тривалої збирацької і дослідницької роботи українських фольклористів у справі публікації голосінь» (с. 24). Водночас порівняння архівних та опублікованих матеріалів дає змогу простежити, які корективи вносив упорядник у текст (с. 28–30).

У другому й третьому розділах увагу зосереджено на формальних і функціональних параметрах жанру. Новаторським є підхід І. Коваль-Фучило до окресленої проблеми. Так, уперше описано сім жанрових різновидів голосінь (похоронні, поминальні, рекрутські, okazіональні, метафоричні, пародійні, сороміцькі); наголошено на таких важливих компонентах виконавської практики, як ритуальна поза під час оплакування, ритуальне заспокоювання голосильниці тощо; проаналізовано різні форми фіксації та публікації голосінь (записи на замовлення, фіксації живого виконання, феномен самозапису голосінь). Такий підхід до аналізу побутування оплакування, а саме врахування трьох основних складових (спосіб виконання, зумовлений чіткими ритуальними регламентаціями і світоглядними установками; причини виконання, які визначають його прагматику; вербальний текст, оформлений за певними канонічними вимогами), є підґрунтям для визначення жанру, яке подає автор монографії: «Похоронне голосіння – це регламентований традицією ритуально-комунікативний акт, спрямований до померлого, що супроводжується плачем, містить вербальну, музичну та акціональну складові, має характер імпровізації і виконується з психотерапевтичною, магічною та інформативною метою. Імпровізаційний характер голосіння полягає в тому, що під час творення тексту голосильниця використовує традиційні мотиви і способи структурування тексту, створюючи щоразу новий текст, залежно від обрядової ситуації» (с. 64).

Окремий підрозділ присвячено традиційним правилам виконання оплакування, які проаналізовано на акціональному, персональному, часовому рівнях обряду. Особливо цікаві спостереження про ритуальне заспокоювання голосильниці. І. Коваль-Фучило переконує, що, попри закономірне суто людське прагнення допомогти комусь пережити горе, це обрядове заспокоювання має чітке ритуальне забарвлення, оскільки кіль-

кість спеціальних реплік незначна, їх зміст не характеризується різноманітням, а навпаки, – це шаблонні фрази, які сформувалися внаслідок багатократної повторюваності. Ідея заспокоювання полягає в аргументації даремності, марності плачу, акцентує його шкідливість для здоров'я плакальниці. Серед носіїв фольклору побутує й подекуди набуває вербалізації уявлення про необхідність заспокоювати голосильницю. Це уявлення в різних формулюваннях навіть проникає в тексти голосінь. Найважливіше те, що про ритуальну природу заспокоювальних реплік свідчить їх вторинне осмислення й проникнення в контекст наративів про пародійне голосіння (с. 133–135).

У четвертому розділі розглянуто поетичні особливості голосінь. Текстологічний аналіз жанру дав підстави виділити такі структуротворчі чинники: повтор, розгортання мотиву, семантичне нанизування мотивів, антитеза. І. Коваль-Фучило характеризує специфіку композиції жанру, виділяє мотив як основну складову, обґрунтовує свою позицію. Неабияку увагу приділено метафоричній номінації та концептам жанру голосінь, а саме смерті, дорозі, гостині, оселі, слідам, правді.

Вагомим здобутком є науковий апарат книги, який включає три покажчики, що допоможуть читачеві орієнтуватися в досліджуваному матеріалі. Обширна наукова бібліографія свідчить про детальне вивчення окресленої проблематики. На мою думку, основна заслуга рецензованої монографії полягає в комплексному підході до аналізу фольклорного жанру, який І. Коваль-Фучило осмислює в контексті побутування. Це змушує її порушити багато питань, які можуть стати предметом нових спеціальних студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Свенціцький І.* Похоронні голосіння // Етнографічний збірник. – Л., 1912. – Т. 31. – С. 1–129.